

Kínai könyvtárügyi körkép: élni vagy olvasni?

SONNEVEND Péter

„Minden alacsonyabb szintű, mint az olvasás.”
(Kínai közmondás)

Általános ismeretek

Kína a világ legnépesebb országa: a ma élő 6,5 milliárdból *minden ötödik ember* kínai. A hivatalos nevén Kínai Népköztársaság *lakossága közel 1,3 milliárdra* tehető (emellett igen sok kínai él Délkelet-Ázsiában és Amerikában). Ennél is többen lennének, ha a 70-es évek elején nem vezetnek be szigorú korlátozást, kormányzati tiltást (akkor egy nőnek átlag 5 gyereke volt, ma 1,5). 2006-ban közel 16 millió születést és 9 millió halált regisztráltak, tehát a mérsékelt növekedés folytatódik. Kína területe kontinens méretű: *9,6 millió km²*, amellyel harmadik a világon (Oroszország és Kanada után).

A *kínai civilizáció* a legrégebb a világon, az írásbeliség is a leghosszabb, *négyezer* éves fejlődésre tekint vissza (az egyiptomi hieroglifák háromezer évig szolgáltak). A logogram típusú írás tömör kifejezést eredményez: az ENSZ hat nyelvre (angol, arab, francia stb.) fordítja minden dokumentumát, közülük az egyetlen nem

alfabetikus, a kínai eredményezi a *legrövidebb* lejegyzést. Érdekes jelenség, hogy a kínai írással kapcsolatos diszlexia az agy más területeihez, kapcsolódik, mint a más típusú írásoknál.

Az első központosított birodalom i.e. 221-ben – Hannibál háborúja idején – jött létre (*Csin-dinasztia*): ekkor épült ki a Nagy Fal (6400 km), ugyanakkor az első császár pusztította el az összes korábbi írásos művet. *Luis Borges* ír le fontos gondolatokat a két tett (feltételezett) belső összefüggéséről *A Fal és a könyvek* című nevezetes esszéjében (1950). Szerinte *Si huang-ti* „azért építtette a falat, mert az védte birodalmát; azért égettette el a könyveket, mert az ellenzék azokra hivatkozva dicsőítette” az előző uralkodókat... Más szóval: zárt rendszert akart építeni. Utóbb is előfordult hasonló pusztítás, például Csien-lung (Qianlong) császár (Qing dinasztia, uralkodott 1735–1796 között) – ő tolta ki a legtávolabbra Kína határait – az összes *mandzsuellenes* művet tüzre vetette. Ám az ő idejében bontakozott ki az ellenkező folyamat is, ami-

kor a *Si Ku Quan Shu* (Siku Quanshu = A négy tárház összes könyve) negyedfélezer könyvét összesen mintegy 4 millió oldal terjedelemben nyomtatták ki.

Kína a porcelán, puszkapor, a selyem, a papír, a könyvnyomtatás, az iránytű – és még sok-sok más felfedezés – hazája. A 18. században – egyes számítások szerint – még Kína állította elő a világ GDP-jének ötödét. A következő két évszázad azonban – az egymást követő harcok, háborúk, forradalmak, (fél)gyarmati elnyomás, pusztítások, majd a *maoizmus* uralma (1949–1976) miatt – az elmaradottság felé taszította.

Mao Ce-tung, a „Nagy Kormányos” 1976-ban bekövetkezett halála hozta el a kibontakozás lehetőségét, amely *Teng Hsziao-ping* nevéhez és politikai reformeszméihez fűződik. Pragmatikus mondása: *mindegy, fehér vagy fekete a macska, csak fogja meg az egeret...* Az elmúlt 30 évben Kína gazdasági, tudományos és kulturális fejlődése szinte egyedülálló. GDP-je egyes számítások szerint *tizenkétszeresére* nőtt. Az országban formailag többpártrendszer van, ám minden hatalom a *Kínai Kommunista Párt* (KKP, 73 millió párttag) kezében összpontosul (miközben „konzultál” a partner pártokkal). Ennek számos következménye van, egyebek mellett az emberi jogok terén.

2008 augusztusában Peking ad helyet a nyári *olimpiának*, 2010-ben pedig Sanghajban lesz a legújabb *világkiállítás*. Április végén felavatták a világ legnagyobb hídját, mely 36 kilométer hosszú. Döntöttek a *Peking – Sanghaj* gyorsvasút megépítéséről (1300 km, 31 milliárd dollár költség). A szélsőségekre jellemző, hogy közben a kínai rendőrség razzijára 2008 áprilisában száz gyermekkrabszolgát szabadított ki az egyik távoli tartományban.

Kína *államszerkezete*: 22 tartomány (23-iknak tekintik *Tajvant*), továbbá 5 autonóm (nemzeti-ségi) terület és négy központi igazgatású egység (ez a négy nagyváros), végül a nemrég csatlakozott *Hongkong és Makaó* mint „különleges” igazgatást élvező terület. A két tucat nagyváros

szerepe egészen kiemelkedő. (Alábbi jegyzeteink Hong-Kongot és Tajvant – különleges vonásaik miatt – nem tárgyalják.)

Gazdaság, társadalom

A kínai népesség *nagyobbik hányada* (közel kétharmada) még falun él, és a mezőgazdaságban tevékenykedik, amelynek az ország GDP-jéhez való hozzájárulása folyamatosan csökken (2006-ban 12%, miközben az iparé 50%, a szolgáltatásoké pedig közel 40%). 2008-ban a három fő ágazat várható növekedése: 3, 12, illetve 11%, vagyis még mindig az ipar a növekedés motorja. Az egy főre jutó GDP dollárban kétezerre tehető, vásárlóerő szerint számolva ennek duplája mondható (ez a fejlett világnak tizede-huszada). A munkaerő jelentős hányada ma már a *magánszektorban* dolgozik.

A népesség döntő többsége kínai (han), az 56 nemzetiség összesen 8,4%-ot tesz ki (ez is 100 millió ember).

A 7–800 milliós falusi népesség körében az egy főre jutó nettó éves jövedelem alig 3600 jüan (7 jüan = egy dollár, tehát a falusi lakosság körében az egy főre jutó átlagos jövedelem napi 1,5 dollár), ugyanez a szám a városi lakosság esetében bő háromszoros. Falun komoly gond a munkanélküliség, a város pedig minden gyors fejlődése (évi 10 millió új munkahely) mellett sem tudja kellő iramban fokozni a munkaerő iránti igényt. Kína fejlett régiói keleten, az óceán félkörívében helyezkednek el, míg a kevésbé fejlett, vagy épp súlyosan elmaradottak az ország belsejében, főként nyugaton és északon találhatók. Az árak viszonylag stabilak: az infláció évi 1–2%-os (ennél komolyabb, 5–8% mutatható ki például az energiahordozók vagy városi ingatlanok esetében). Idén viszont meglódultak az árak, akár 5–6%-os infláció is várható. Ma kb. minden nyolcvanadik emberre jut egy személygépkocsi – ennél jóval nagyobb számban vannak a motoros vagy egyszerű két- és háromkerékű kerékpárok.

Kína a világ harmadik export-hatalma – miköz-

ben ennek értéke meghaladja az importét. Az ország valutakészletei a legnagyobbak a világon, elérik az *1300 milliárd* amerikai dollárt (kellő félelmet gerjesztve nyugati pénzügyi körökben). A kínai *hadsereg* létszáma mintegy 2,5 millió, ez valamivel nagyobb a megfelelő amerikai számnál.

Kína területének igen jelentős része hegyvidék, terméketlen sivatag – vagy legfeljebb legeltetésre alkalmas. Az erdők az összterület ötödét közelítik meg. A szántóföldi gazdálkodásra mindössze 130 millió hektár áll rendelkezésre (ennek háromszorosa a mező és legelő), ám ezt a különféle közlekedési, városfejlesztési és egyéb igények ijesztő mértékben csökkentik. Tehát már ma egy hektárról kell(ene) tíz lakos élelmezését megtermelni, miközben az igények folyamatosan nőnek. Termőterületük a világnak tizede, a lakosság viszont harmada – érthető, hogy fokozódik az élelmiszerek importja.

Oktatás, tudomány

2006 szeptemberében átdolgozott formában látott napvilágot az általános *tankötelezettségről* szóló húszéves törvény. Ez egyebek mellett leszögezi az ingyenesség elvét a kötelező 9 általános osztályban, s előírja a kiegyenlített – minden gyerek számára azonos esélyt biztosító – fejlesztést.

Még mindig igen jelentős gond az *írástudatlanság*. Az 1949-es hatalomátvételkor ennek aránya *80%-os* volt (mint 1917-ben, az orosz forradalom idején, az északi szomszédnál). Hivatalos adatok szerint ma a 15 éves és idősebb népesség körében ennek aránya országosan 10% (105 millió ember), közülük 75 millió nő (a férfiak írástudatlansági aránya 5,8, míg a nők csaknem 15%). Természetesen itt is jelentős regionális különbségek tapasztalhatók: a nagyvárosokban ennek aránya 5–6%, falun ennél jóval nagyobb, Tibetben viszont 44%-os.

2002-ben az ország 630 ezer iskolájában összesen *310 millió* gyerek és fiatal tanult 15 millió

pedagógus tevékenységének köszönhetően (a diákok száma 2006-ra 300 millióra csökkent). Ebből a *felsőoktatás* főbb számai: 1500 intézmény – *15 millió* hallgató – közel 1 millió oktató. Megjelentek a felsőoktatásban a magánintézmények, újabban már ezer körüli a számuk, hallgatóik száma pedig egy millióra tehető.

Ennél kifejezőbb adat, hogy a középiskolát elhagyta 2002-ben 26 millió gyerek, közülük úgy minden *tizedik kaphatott* helyet a 3,2 millió gólyát befogadó felsőoktatásban. Ugyanitt ekkor 1,33 millió végzőst számláltak. 25 évvel korábban 860 ezer hallgató volt mindössze (11-szeres növekedés), illetve 210 ezer oktató (háromszoros növekedés). Tehát ott is adnak a hatékonyságra (hány hallgató jut egy oktatóra: ma épp 15). A legutóbbi években *rohamosan növekedett* a felsőoktatási felvétel: friss adatok szerint a *nemzedék 22%-a* nyerhet felvételt, ami már nemzetközi összehasonlításban is komoly teljesítménynek számít (bár ebben jelentős a távoktatás és egyéb megoldások szerepe). A középfokú oktatás a nemzedék felét fogadja be. Évente 20%-kal nő a külföldi hallgatók száma, manapság 500 felsőoktatási intézmény fogadóképes. Éves szinten a doktori hallgatók száma megközelíti a 100 ezret. Sokan ilyen célból tanulnak külföldön.

A kínai egyetemista komoly *tandíjat* fizet: ennek mértéke a *8 ezer jüant* (ezer dollár) is eléri, amiből az következik, hogy a vidéki szegényebb lakosság gyermekei aligha gondolhatnak továbbtanulásra (az összes diák körében arányuk 15% körüli lehet, szemben a lakossági 60%-kal). Újabban 2,4 millió diák vehetett igénybe kedvezményes hitelt (összesen 20 milliárd jüan értékben), vagyis ebből épp kifizethették a tandíjat. (Nagy visszhangot váltott ki egy földműves öngyilkossága, aki attól félt, hogy nem tudja tovább fizetni fia tandíját.)

Az utóbbi két-három évben a végzett *diplomás* *álláslehetőségei* drámaian csökkentek (egyres számok szerint ötödük számíthat végzettségének megfelelő állásra). Mások elhagyják tanult

szakmájukat (így számos jól képzett fiatal informatikus könyvtáros szakember megy el a jóval magasabb jövedelmet ígérő üzleti szférába).

Kína fokozatosan növeli a *tudományos kutatás és fejlesztés* (K+F) ráfordításait – ennek értéke 2002-ben elérte a GDP 1%-át (ez a magyar érték is, az USA-é viszont 2,7%), mostanra pedig 1,4%-ra emelkedett. Az Unesco adatai szerint (Towards knowledge societies, 2005) a kilencvenes évek végén Ázsia részesedése a világ K+F ráfordításaiból már meghaladta az európaiak szintjét (30% fölé emelkedve, míg utóbbi 30 % alá süllyedt). E versenyben még mindig Észak-Amerika vezet kb. 37 %-os részarányával (Latin-Amerika és Afrika elenyésző részt – pár százalékot – mondhat magáénak).

A kutatásfinanszírozás terén – az egyetemeket fenntartó minisztériumok mellett – komoly szerephez jut a *kínai természettudományos alap* (National Natural Science Fund of China, <http://www.nsf.gov.cn>), mely 2006-ban 3,6 milliárd jüan (500 millió USD) költségvetésből gazdálkodott. Az *alapkutatások* támogatása szigorú elbírálás (40 ezer szakértő közreműködése) mellett nyerhető el. Terveik szerint a jelenlegi ötéves (2006–2010) időszakban összesen 20 milliárd jüan támogatással gazdálkodhatnak.

A *Kínai Tudományos Akadémia* keretében több mint száz intézmény működik, ezekben összesen 40 ezer kutató tevékenykedik. A *Kínai Társadalomtudományi Akadémia* szerényebb, itt 32 intézetben háromezer kutató tevékenykedik. A kutatás jelentős része egyetemeken folyik, közülük tucatnyi számít elit tudományos központnak.

A *Thompson Reuters* idei elemzése a *kémiai tudományok* terén születő publikációk hivatkozási adatairól azt mutatja, hogy Kína tudósai a világban a hatodik helyet szerezték meg (élen az USA, Japán, NSZK, Egyesült Királyság, Franciaország) a közel 128 ezer írásra jutó 590 ezer hivatkozással. Az angol alapítású *Science and Development Network* intézet 2007 végi adatai szerint Kína a *természettudományi és műszaki publikációk* terén Japánt és az Egyesült Királysá-

got maga mögé utasítva az USA mögött második lett a 2006-ban regisztrált 172 ezer tudományos közleményével. A *Thomson Scientific* múlt év végén állapotodott meg a Kínai Tudományos Akadémiával, hogy annak természettudományos hivatkozási adatbázisát (*Chinese Science Citation Index*) saját platformján is közzéteszi (ezer tudományos folyóirat 1,3 millió írásával). Mindez egyetlen következtetést sugall: Kína nagy erővel igyekszik bekapcsolódni a nemzetközi tudományos vérkeringésbe.

Könyv- és lapkiadás

A *Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO)* való belépéskor Kína nyitási kötelezettségeket vállalt, így 2006-ban az egyik könyvterjesztési vállalatba és egy nyomdaipari kombinátba kapcsolódhatott be külföldi tőke. Elkezdődött a világban ismert és szokásos nemzetközi *sz szerzői jogi törvények* bevezetése. Önállóan külföldi tulajdonú cégek egyelőre nem jelenthetnek meg a könyv- és lapkiadás piacán, de például a számítógépes lapok kiadói kooperálnak külföldiekkel. A 2006-os frankfurti könyvvásáron 4 ezer kínai könyv kiadási jogát adták el, míg ők 1250 külföldi könyv hazai megjelentetésének jogát vették meg.

Kínában 2004-ben *6,44 milliárd* példányban adtak ki könyveket (és brosúrákat), ami egy lakosra számítva csaknem 5 példányt jelent (hazai adatunk 4 példány). A példányok többsége tankönyv. Szépirodalmi példányszám: 136 millió, vagyis évente átlagosan tíz kínai lakosra jut egy szépirodalmi kiadvány. 2008 áprilisában a *Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál* kiemelt vendége volt Kína. Eddig itthon soha nem látott változatosságban lehetett betekinteni a kínai könyvkiadás termékeibe. Az itt kapott kiadvány (China Book Review, CBR – Trial issue) adatai a kínai könyvkiadásról: 2006. *második negyedében* összesen *csaknem 46 ezer fél* kiadvány látott napvilágot (könyv és brosúra együtt), ami hajszállal elmarad az egy évvel korábbi (46,1 ezer) szint-

től. A 2006-os év első negyedében mintegy 35 ezer kiadvány látott napvilágot, tehát az első fél-évben összesen 80 ezer. Az éves választék eléri a 200 ezret (ennek nagyobbik fele új kiadvány). Az nyilvánvaló, hogy Kína könyvkiadásban is a világ legnagyobbjainak (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, NSZK stb.) sorába tartozik. A tartalmi összetételt néhány adat érzékeltesse: a tankönyvek a teljes választék harmadát közelítik meg, 10% körüli a szépirodalom, 10–12% a műszaki témájú könyvek aránya, viszonylag számottevő arányú (5–10% között mozog) a gazdasági tematika, valamint (együtt) a történelem és földrajz, s igen lecsökkent a marxista-leninista-maoista ideológiai művek kiadása.

A gyermekek érdeklődését mintegy háromezer kínai író igyekszik kielégíteni, gyermekkönyvek kiadásával pedig több tucat kiadó foglalkozik. Az utóbbi évtized lehangosabb sikerét természetesen Kínában is a *Harry Potter* sorozat aratta.

A vidéki szegény családok (mintegy 80–90 millió ember él évi 900 jüanból) gyermekeinek iskoláztatását újabban ingyenes tankönyvekkel segítik.

Az 56 nemzetiség közül 36 rendelkezik saját nyelvű kiadóval, így is az összes nemzetiségű nyelvű könyv mindössze 3000-re tehető egy évben (100 millió emberre). Időszaki kiadványaik száma a 400-as nagyságrendet éri el.

A könyvkiadás ma még erős állami irányítás alatt működik: az országban összesen 573 kiadó működik, ezekhez társul még további 300 AV-kiadó. 2006-ban mintegy 400 kiadó próbálkozott *e-könyvek* kiadásával. Hamarosan várható a magántőke – eleinte nyilván alárendelt szerepű – bekapcsolódása is. A külföldi érdeklődés jele lehet, hogy a Springer kiadásában megjelenő *Publishing Research Quarterly* című folyóirat 2008 tavaszán különszámot bocsát ki a kínai könyvkiadás témájában a pekingi Kínai Tudományos Könyvkiadási Intézettel (Chinese Institute of Publishing Science) együttműködve.

Érdekes módon a nyomdai területet nem ennyire

koncentrált: egyes adatok 180 ezer (!) nyomda működéséről szólnak, ezek közel tizede végez digitális előállítás.

Általában minden tartománynak van egy *könyvkiadói és –terjesztői konszernje*, benne néhány meghatározó nagykiadóval. Ma 55 ilyen konszernről tudhatunk. A CBR bemutat néhányat: közülük emeljük ki a *Shandong* (Sandung) tartomány kiadói és terjesztői szervezetét, mely ebben a formában 2006-ban jött létre (a tartományi kiadó 1951 óta működött). A tartomány kínai viszonylatban az egyik legfejlettebb, a keleti partvidéken – Peking és Sanghaj között – található, s az egy főre jutó GDP elérte a 3 ezer dollárt (vásárlóértéke ennek a duplája). Az egyesüléshez tíz könyv-, továbbá négy lapkiadó, számos könyvesbolt, valamint nyomdák, s végül egy szakképzést biztosító technikum tartoznak. Jelenleg a tartomány kiadói évente mintegy ötezer művet tesznek közzé.

Az utóbbi évtizedben elkezdődött az *e-könyvek* megjelentetése. Számuk ma összegezve eléri 210 ezer címet (ebben egyes hivatásos kiadók mellett komoly szerepet vállalnak a legtekintélyesebb egyetemek kiadói). 2006 júniusában látott napvilágot az első olyan *e-könyv*, amely 90 nappal megelőzi a papírkiadást (előbbi 6 jüanba kerül, utóbbi ennek háromszorosába).

A mennyiségi gyarapodás árnyoldala a nagy remittenda. Újabb adatok 50 milliárd (!) eladatlan példányról szólnak. Ha e számot az utóbbi évtized termésére vetítjük, akkor elmondható, hogy a *kiadványok* zöme feleslegesnek bizonyul. Elérkezett az ideje a minőségi váltásnak, – ezen belül az olvasói igények jobb figyelembe vételének.

Kínában 1978-ban mindössze 930 folyóirat jelent meg (760 millió példányban), számuk 2006-ra megközelítette a tízezres határt (csaknem 3 milliárd példány). A humán és társadalomtudományi folyóiratok ebből szerény – pár száz – nagyságrendet képviselnek. Egyre jelentősebb az ismert nemzetközi kiadókkal (Springer stb.) való kooperáció, különösen a műszaki és termé-

szettudományok, valamint az orvostudomány terén. Ezen felül négyszáz napi- és több ezer képlep lát napvilágot. Kétezer időszak kiadvány már a *világhálón* is olvasható.

Szakértők általában óriási illegális, vagyis *kalóz* könyv-, film- és lemezkiadásról beszélnek: becslések szerint ennek a prosperáló feketegazdaságnak a nagyságrendje és értéke elérheti a legálisét (minthogy kb. ötödét, tizedét kéri a hivatalos árnak, a „piac” étvágya szinte végtelen). Van jócskán politikai *szamizdat* is, mely az érzékeny témákban (Tibet, kommunista párttörténet stb.) látja el az érdeklődőket.

Bár egyelőre „gyermekcipőben”, de elindult a „nyílt hozzáférés” (open access) mozgalom Kínában is. Számos intézmény érzi, hogy ez – nem utolsósorban a mind szorongatóbb piaci árak miatt – a jövőben egyre komolyabb szerephez juthat.

Olvasás, kommunikáció, internet

„Felmérések szerint 1999-től kezdve a kínai lakosság körében az olvasók aránya folyamatosan csökken. 1999-ben a *kínai olvasók aránya 60,4% volt, ám 2005-ben már csupán 48,7%./.../Az internet és a digitális könyvek elterjedése az oka a hagyományos könyvek iránti érdeklődés csökkenésének, tartják egyesek. /.../ Song Xuhua, a Zhejiangi Egyetem kiadójának szerkesztője szerint a csökkenés oka, hogy az emberek pénzszerzésre fordítják energiájuk nagy részét, nem pedig műveltségük növelésére. Egy nemzet szellemi műveltségének színvonala az olvasottságtól függ, és a kínai emberek életében mindennél fontosabb szerepet kell, hogy kapjon az olvasás, – mondja Zhu Yongxin, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület (= parlament. – S.P.) tagja”. (China Radio International 2007. augusztus 3-i adásából.) Ugyanakkor egy felmérés válaszadóinak 84%-a nyilatkozott a könyvolvasás fontosságáról... A *China View* 2008. február 14-i beszámolója szerint a legújabb *olvasásszo-**

ciológiai vizsgálatok a *hat éve kezdődött csökkenési* folyamat folytatódását állapították meg. Fenti adatok értelmezéséhez tudni kell, hogy a felmérés mindig *nagyvárosi* környezetben (20 ötszázezernél nagyobb lakosságú településen) történt, vagyis országosan ezek az adatok bizonyára *lényegesen alacsonyabbak*. Ha az írástudatlanokat is beszámítják, akkor valószínűleg a kínai lakosság *maximum harmada, esetleg csak ötöde* tekinthető könyvolvasónak. A sajtóolvasás – természetesen – ott is magasabb értéket mutat. Egy felmérés válaszadóinak nagyobbik fele mondta, hogy drágák lettek a könyvek.

Újabb tendenciát jelez, hogy a fiatalok körében az *internet használata magasabb* arányt mutat, mint a könyvolvasásé. (Számos adatot *köszönhetek Major Kornéliának*, az ELTE BTK Kelet-ázsiai Tanszéke könyvtárosának.)

Egy felmérés szerint 100 tekintélyes minisztériumi főhivatalnok közül 87 időhiány (!) miatt nem jut olvasáshoz...

A kínai telefonhálózat az utóbbi évtizedben lendületes fejlődést ért el: 2006-ban már közel 370 millió vezetékes és 460 millió mobiltelefont használtak – az utóbbiak száma és aránya egyre inkább meghatározó. Ugyanekkor 140 millió család fizetett kábeltélevízióért, 13 millió pedig már *digitális* tévéadást élvezhetett. 2005 óta mobiltelefon-készülékre szánt újságok és tévéadások is nézhetőkké váltak.

2008 tavaszán megérkezett a (szakértők által előre jelzett) hír: Kína *internetezőinek létszáma* (221 millió, egy év alatt 61%-os növekedés) először *múlta felül* a Egyesült Államokét (lakossági arány: 16% – ott 70%). Ebből mintegy kétharmad tud otthon internetezni. Jelentős még az *internetkávészó* mint használati hely (egyharmad használja) – ez megelőzi a munkahelyet is (a könyvtár nem jelenik meg lehetőségként)! Leglassabban a munkahelyi terjedés bővül. Az otthoni hozzáférés éves szinten közel ezer jüanba kerül. A legutóbbi időszak figyelemreméltó vonása, hogy növekszik a *falusi* internetezők szá-

ma és aránya is (2007-ben az összes internetező körében arányuk 25%, ám az új internetezők 40%-át tették ki). Tehát a regionális „digitális szakadék” még erőteljes: a lakosság kétharmada (falu) a netezők negyedét teszi ki. Az országos használati arány jelenleg 16% (a világátlag 19%) – míg a fejlett világban 60–70%. Minden bizonynyal folytatódik a gyors terjedés a következő években is, e feltételezést alátámasztja a gazdaság expanziója, de a mobil telefónia is. *Pekingben* már majd minden második lakos él a hálón, míg a legelmaradottabb körzetekben a megfelelő arány 1% körüli. A városi internetezők körében a nők aránya közelít a 45%-hoz, ám falun csak 37%. Az internetezők – szinte kizárólag – *fiatalok*: az összes használó 80%-a 30 év alatti, míg az 50 év feletiekre csak 4% jut. *Iskolázottsági* mutatók is aláhúzzák a digitális szakadék létét: az összes internetező 75%-a érettségizett vagy diplomás, miközben az összes lakosság körében egy hatod az arányuk. A jövedelem is említhető e körben: a havi minimum ezer jüannel rendelkezők adják az összes internetező 60%-át. 2008 elején mintegy 50 millió blogíró jeleznek. A májusi tragikus földrengés megrendítette a cenzúrát is: a *blogírók* – amerikai elemzők szerint – változtatás nélküli kifejezésekkel minősítik a kártyavárként összeomló épületekért felelőseket. Még gyorsabban terjed a *szélessávú* hozzáférés, amiben a korszerű mobil telefonok nem lebecsülendő szerephez jutnak. A rohamos mennyiségi növekedés és térben való terjedés minden jel szerint folytatódik. Kérdések a tartalom terén merülnek fel, ugyanis Kína „előszertettel” *cenzúrázza* a számára nem kívánatosnak ítélt tartalmakat, amint erről számos nyugati forrás (pl. az MIT Technology Review április 24-i száma) beszámol. A múlt és jelen (jövő) összeütközésének látványos példája, hogy neves egyetemek kollégiumai igyekeznek eltüntetni (!) gólyáikat a laptop bevitelétől és használatától (félteve őket a játék-függőségtől). A legfejlettebb körzetekben (Peking, Sanghaj) az internet használata már

a lakosság 50%-ához közelít, míg az elmaradott régiókban meg kell elégedni 5–10% alatti aránnyal. A digitális szakadék 10–12 éve Amerikában is jelentős volt, mára ott szinte eltűnt. Kérdéses Kínában a fejlettebb körzetek megközelítésének szélessége és gyorsasága.

Kína gigantikus üzletei az informatikai ágazatra is érvényesek. Pár éve vették meg az IBM-től a PC-gyártást, s a kínai Lenovo cég újabban a Microsofttal is 1,2 milliárdos üzletet kötött.

Kulturális politika

2006 elején jelent meg az a dokumentum, amely a KKP és az Államtanács közös döntéseként a kulturális terület reformjának elmélyítését célozta. Erre először került sor a modern Kína történetében. Ennek lényegi mondandója, hogy számos kulturális intézmény (könyvkiadók stb.) vállalkozássá alakul át, azzal a céllal, hogy mielőbb *részvénytársaságok* legyenek, amelyek a tőzsdén is bejegyeztetik magukat. 2006 őszén középtávú (ötéves) kulturális fejlesztési program született a 2006–2010-es évekre. Ennek főbb területei: az alapszintű kulturális intézmények fejlesztése, szakemberképzés, kulturális külkapcsolatok, a kultúrához kapcsolódó iparágak fejlesztése. Újabban minden évben nagy figyelmet szentelnek egy-egy nagy ország kultúrájának (pl. kínai-japán kulturális csereév). A magyar (könyv)kultúra is kapott (szerényebb) bemutatkozási lehetőséget 2007-ben.

2006-ban 2300 *múzeum* működött – számuk a tervek szerint rövid időn belül további ezerrel gyarapodhat. A cél az, hogy minden városnak legyen saját múzeuma. Az érvényes döntések szerint a múzeumok 2009-től – kevés kivétellel – ingyenesen lesznek látogathatók (a többiek jelentős kedvezményt adnak majd a gyerekeknek, katonáknak és nyugdíjasoknak). Az évi mintegy 5 ezer időszakos kiállítást 100–150 millió látogató tekinti meg, tehát itt még bőven van javítani való.

Könyvtárügy

A kínai könyvtárügyre két alapvető megállapítás kockáztatható meg. Egyrészt egészében egy *fejlődő ország* szintjén mozog, ugyanakkor – a hatalmas társadalmi különbségekhez hasonlóan – itt is vannak kiemelkedően fejlett „szigetek”, főként a sokmilliós nagyvárosokban, tehát az ipar, a külkereskedelem, a felsőoktatás és tudományos kutatás központjaiban. Utóbbiak adatbázis-ellátását, digitális könyvtárait bármely hazai szakmabeli is megirigyelhetné.

A hatalmasra duzzadt felsőoktatás, a mind erőteljesebben támogatott kutatás és fejlesztés, valamint az emberek életszínvonal-igényei alapot adnak a jövő optimistább megítélésére. Azt viszont nem tudjuk még, hogy az „élni és olvasni”, netán ellenkezőleg: *élni vagy olvasni* szindróma fog-e fellépni. (Idehaza – köztudottan – most az utóbbi tendencia erősödik.)

A közkönyvtárak a Kulturális, míg az oktatásügy könyvtárai (iskolaitól egyetemeiig) az Oktatási Minisztérium irányítása alatt működnek. Egyelőre nincs még könyvtáros egyesület, ezt részben pótolja a Kínai Könyvtári Társaság (*Library Society of China*, LSC), mely 1979-ben jött létre, eleinte felülről jövő megbízatás alapján kapott tagsággal (ez négy évre szólt). Újabban már 11 ezer személyi és félezer intézményi tagról tudósítanak.

Kínában jelenleg *nincs könyvtárügyi törvény*, bár ennek szükségességét felismerve a kulturális miniszter vezetésével 2005 őszén előkészítő bizottság kezdte meg működését. Ugyanígy a kötelempéldányok szolgáltatása is csak részlegesen van szabályozva, aminek következtében a teljesség koránt sincs biztosítva (egy nemzeti könyvtári szakértő 70%-osra becsüli a beérkezést).

A kínai kollégák ott voltak 1927-ben Edinburghban az IFLA alapításánál. Az LSC 1981-ben nyert tagságot az IFLÁ-ban. Ma is hatalmas az érdeklődés a nemzetközi szinten való részvétel iránt, például az IFLA világkonferenciáin Kína

a maga száznál több delegátusával az egyik legnépesebb küldöttséget jelenti.

Nemzeti könyvtár

A *Kínai Nemzeti Könyvtár* (KNK) 25 milliós állományával *Ázsia legnagyobb* könyvtára (1984 óta megduplázódott az állomány, mely egyébként 1949-ben még csak 1,4 milliót számlált). Az éves gyarapodás 600–700 ezer egység. A KNK megkapja minden kínai disszertáció egy példányát is, továbbá a mesterszintű szakdolgozatok válogatását is megőrzi. Az intézmény elődje egy 1909-es intézkedés nyomán 1912-ben jött létre – megkapva a forradalom előtti császári könyvtár anyagát – mint a főváros könyvtára (Metropolitan Library of Peking). Mai 19 emeletes épülete a föld alatt további 3 szint raktárral egészül ki. Most fejeződik be az új szárny (80 ezer m²-es !) építkezése: ez 12 milliós raktára mellett a *Nemzeti Digitális Könyvtárnak* fog helyet adni, amely napi nyolcezer látogatót lesz képes fogadni. A 2008-as tavaszi fesztivál kezdetén a KNK megszüntette a beiratkozási díjat. Hasonlóan járt el 24 pekingi nyilvános könyvtár is (addig évi 10 jüan, vagyis 1,3 dollár volt a díj). A KNK-at jelenleg átlagban naponta 12 ezer látogató keresi fel, akik körében elégedettséget váltott ki, hogy az intézmény számos szolgáltatás árát is jelentősen csökkentette. Mint a legtöbb kínai nagykönyvtár, a KNK is *minden nap* kinyit, így érthető, hogy éves látogatói száma megközelíti a 4 milliót (115 ezer beiratkozott olvasó, 18 millió dokumentum használata). A dolgozók száma 1400 körül mozog.

A KNK évekig dolgozott a UNIMARC alapú CNMARC kézikönyv összeállításán. 1997-ben hozták létre az Online Library Cataloging Centert, mely közel ezer hazai könyvtárat lát el bibliográfiai adatokkal. A KNK a nyolcvanas években kezdett hozzá az érdemi automatizáláshoz. E folyamat kiemelkedő állomása volt, mikor – közel öt éve – megvették az *Aleph 500*-as integrált szoftvert, hogy megkönnyítsék a fejlett világ-

gal való könyvtári együttműködést (az *Aleph*-re alapozva új formátum is született, mégpedig a *MARC21* figyelembe vételével).

Az országosan öt kötelezpéldány közül egyet egyet kap a kiadói főigazgatóság és intézménye, hármat pedig a KNK. A háromból egy archív példány, a másik kettő a feldolgozást és olvasói használatot szolgálja (utóbbi célból természetesen sok másból további példányokat vásárolnak).

A KNK 1929-től tervezte, majd 1957-től megvalósította a kínai központi katalógust.

A KNK *állományi adatai* (az intézmény honlapjáról):

- kínai könyvek: 5,8 millió,
- külföldi (nem kínai nyelvű) könyvek: 3 millió (ebből 1,53 nyugati nyelveken, 0,56 oroszul, 0,84 millió japánul stb.), tehát *könyvek összesen 8,8 millió darab*,
- időszaki kiadványok: cím szerint 44 ezer kínai (4,9 millió darab), külföldiek 41 ezer (6,2 millió darab), összesen *11 millió darab* (ez bizonyára nem kötet, hanem tényleg darab, vagyis szám),
- külföldi hivatalos kiadványok: 0,755 millió (ebből 0,48 millió ENSZ),
- *mikrofilm* lapok: 1,06 millió darab,
- disszertációk: kb. 70 ezer darab stb.

A KNK *élén öt férfi* áll. A tiszteletbeli igazga-

tó – a Pekingi Egyetem professzora – elmúlt 90 éves. Az irányítást végző Zhan Furui (1953–) 1991-ben szerzett doktori címet, 2003-ban lett igazgató-helyettes, majd 2005-ben kapta mai ki nevezését. Három helyettese közül egyik doktorált (1988–2001 közt a Szecsuáni Egyetemi Könyvtár igazgató-helyettese, majd igazgatója), míg a másik kettő korábban az intézményi párt-szervezet élén állt.

Közkönyvtárak / Nyilvános könyvtárak

A kínaiak angol nyelvhasználatában – erre érde- mes például a hivatalos statisztikákban figyelni – a *public library* inkább nyilvános könyvtárat jelent, vagyis ide értik a nemzeti és a nagy orszá- gos könyvtárakat is. 2006 végén Kínában 2767 *nyilvános* könyvtár volt, összesen 500 *millió*s állománnyal (átlag: 180 ezer egység). Minthogy ebben benne lehetnek a mamutintézmények is, a többiek átlaga ennél jóval szerényebb. Munkatár- saik száma: 51,3 ezer fő. Egy intézmény így átlag 18 munkatárssal működik. (Ugyanakkor tekintetbe kell azt is venni, hogy e könyvtári szám az *önálló szervezetet* jelenti, vagyis ehhez még közel 20 ez- ret kell hozzátenni „szolgáltató helyként”). A kí- nai közkönyvtárak szerény hányadában van külön gyermekkönyvtár, esetleg gyermekolvasó-terem.

Fontosabb könyvtári adatok 2004-ben és 2006-ban

	Összes		Tartományi irányítású könyvtárak		Megyei irányítású könyvtárak	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Gyűjtemény (millió = M egység)	460	500	140	147	160	197
Polckilométer (ezer)	12,5	14,1	3	3,1	4,46	4,58
Olvasójegy (M olvasó)	10,6	11,6	1,9	1,95	4,5	5,75
Kölcsönzött kötetek (M)	185,3	210,4	23,1	32,8	107,7	113,9
Összes kiadás (M jüan)	2750	3441	726	923	803	1250
– Ebből gyarapítás (M jüan)	-566	-661	-201	-231,5	-87	-159
Új beszerzés (M kötet)	16,3	16,9	3,34	3,15 (!)	5,88	7,91
Alapterület (M m ²)	6,25	7,19	1,0	1,05	3,0	3,86
Olvasói helyek (ezer hely)	470	1590	40	210	300	850

Forrás: a központi statisztikai kiadvány (China Statistic Yearbook 2007. – 22-6 Facilities, services and expenditures of public libraries, 2004 és 2006.).

Egy tartományi könyvtár adatait láthatjuk *Li és Huang* cikkében, mely különben a szociálisan hátrányban lévők könyvtári ellátásával kapcsolatos új fejleményeket ismerteti. Eszerint a *Guangdong Tartomány Szun Jat-szen Könyvtára* 1912-ben létesült, jelenlegi állománya 5,2 millió egység és 450 dolgozóval működik összesen 56 fiáléjával együtt (nem számítva ide a 25 börtönkönyvtárat, melyet szintén ők látnak el olvasmánnyal). A *80 milliós* délkelet-kínai (tengerparti) tartomány fővárosa a 8 milliós *Guangzhou*, közismert angol nevén *Kanton*. Egyes adatok szerint a kínai belső – munkahelyre igyekvő – migráció egyik központja, talán 30 millió (!) „vendégmunkással”. A főváros egyik szegénynegyedében (20 ezer alacsony jövedelmű zsúfolódik itt) szerveztek könyvtári fiókot 2002 végén: 500 m²-en elhelyeztek 30 ezer kötetet, továbbá 39 időszaki kiadvány és 2 számítógép várja a látogatókat. Említésre méltók a szerzőkről közölt rövid életrajzok. Li 1949-ben született, 1975 óta dolgozik a könyvtárban – diplomát nem említ –, közben az egyik megyei „fiókot” vezette, s 1998 óta áll a tartományi intézmény élén. Huang kisasszony 1965-ben született, 1985-ben már diplomát szerzett a Vuhani Egyetem könyvtáros szakán, majd elhelyezkedett a tartományi „OMIKK”-ban, s 2006-ban került át Li mellé.

2006-ban országosan 596 *nemzetiségi könyvtár* igyekezett ellátni az érintett lakosságot.

A 2006-os irányadó állami (és párt-) dokumentumok kibocsátásával egyidejűleg elhatározták, hogy öt év alatt *200 ezer falusi olvasószobát* hoznak létre, mindegyikben kb. *ezer könyvvel és 30 lappal*. (A hazai olvasót ez a száz év előtti „népkönyvtárainkra” emlékezteti.)

A Sanghaji Városi Könyvtár – külföldi szemmel

H. Michael, a Torontói Egyetem könyvtárának munkatársa 2004 őszén egy hónapot töltött a *Sanghaji Városi Könyvtárban* (SK). A 17 milli-

ós mamutváros – bár tengernyi biciklis a meghatározó az utcaképben – rendkívül rossz levegővel fogadta a látogatót. Az óriási könyvtárban 900 ember dolgozik (közülük mintegy 200 takarít egész nap). A létszám arra is elegendő, hogy a másolást és adatbázis-lekérdezést könyvtáros végzi. Egyidejűleg háromezer olvasót tudnak hellyel megkínálni a 32 (természettudományi, genealógiai, külföldi dokumentumok stb.) olvasóterem valamelyikében. Összesen 48 millió egységnyi gyűjteményt birtokol a SK, ebből több mint egymillió idegen nyelvű, illetve páratlanul gazdag a régi kéziratok és kiadványok gyűjteménye. Külön *100 ezres kölcsönzési* állomány gyorsítja az ilyen célú használatot, mivel az állomány döntő többsége a raktárból csak könyvtárosi segítséggel érhető el. A gépi katalógusban való keresés után a raktárból megrendelt anyag mintegy félóra alatt érkezik meg a teleliftre emlékeztető szállítórendszernek köszönhetően. A SK minden sanghaji kiadványt megvesz, más kínai kiadványok beszerzése a gyarapítási keret lehetőségei függvényében történik. Külföldi kiadványt az erre a célra szakosodott kínai könyvkereskedő vállalat listái alapján rendelnek. A könyvtárigazgató könyvtártudományi doktori fokozatát a walesi *Aberystwyth* Egyetemén szerezte, s így természetesen folyékonyan beszél angolul. A könyvtári dolgozók étkezdéje olyan olcsó, hogy a vendég négy hét alatt mindössze 20 kanadai dollárt költött étkezésre. A munkatársak „egyenruhában”, fényképes kítűzővel vesznek részt a nyilvános szolgálatban. A SK részt vesz az igényes tudományos tájékoztatásban és dokumentumellátásban is, az ismert nyugati adatbázisok (CAS stb.) lekérdezésétől a fordításszolgálaton keresztül a máshonnan (KNK, japán nemzeti könyvtár, amerikai és kanadai nagykönyvtárak) megszerezhető másolatok rendelkezésre bocsátásáig. A SK is a *kínai könyvtári osztályozást* alkalmazza. A SK tagja a sanghaji információs hálózatnak (Shanghai Information Resources Network), amely 31 intézmény összefogásával jött létre. Másik fontos

– országos – hálózat a CALIS (China Academic Library and Information System), ebben az 1400 egyetemi könyvtárból a legjelentékenyebb száz vesz részt.

A *szakszervezetek* működtetnek országosan 12 ezer könyvtárat (s további közel 200 ezer olvasószobát), összes állományuk megközelíti a 200 milliót. Ismeretes még 1600 *pártiskolai*, 1200 *kórházi*, s ennél bizonyára nagyobb számú könyvtár a *hadseregben*.

Országos, felsőoktatási és szakkönyvtárak

A kínai „OMIKK”, az *ISTIC* (Institute of Scientific and Technical Information of China) 1956-ban jött létre a tudományos akadémia keretében, majd idővel fenntartót váltva a Tudományos Állambizottsághoz kapcsolódott. Ezen intézmény információgyűjtéssel, elemzéssel és tárolással foglalkozik az összes *műszaki, valamint élő és élettelen természettudomány* terén. Keretében működik az Országos Természettudományi és Műszaki Könyvtár. 1980-tól jelenik meg szakfolyóirata, a kínai „TMT”. 1995-től hozzájárult a kínai tudományos és műszaki *informatikai hálózat* (STINET) létrejöttéhez. 2000-tól hongkongi leányvállalata keretében Országos Technológiai Könyvtár működik (kft. jogállással). Az *ISTIC* 850 munkatársa nagy szerepet játszik az ország kutatóinak és szakembereinek korszerű információellátása terén, továbbá a nemzetközi együttműködésben (Unescotól a hannoveri TIB-ig). Ehhez az intézményhez hasonlóan minden érdemi ágazat – mezőgazdaság, orvostudomány stb. – rendelkezik központi országos könyvtárral, mely a minisztériumi ágazat hálózati központja.

Az 1500 *felsőoktatási* intézmény legjava (mintegy 150) az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartozik, míg a többiek esetében a tartomány kormányzatok látják el a fenntartó szerepét (egy bizonyos kör kap kiegészítő központi támogatást). Könyvtáraikban összesen 55 ezer fő dol-

gozik, ennek ötöde a központi fenntartású intézmények könyvtáraiban (vagyis ezekben az átlagos létszám 75 körül mozog, míg a többieké átlag 30). A könyvtárak látogatóinak száma együttesen meghaladta a 80 milliót, ebből az elítelté 23 millió. Az összes *állomány* eléri az *egy milliárdot*, a vezető intézmények mind milliós állományt gondolnak. Egészében megállapítható, hogy a kínai könyvtárügyben még mindig a *felsőoktatás* vezet, a *közkönyvtárak* szerényebb támogatást kapnak az államtól.

Guangdong tartomány 58 felsőoktatási könyvtárában együttesen 2140 fő dolgozott, ebből 1660 könyvtárosként. Az összesből csaknem 100 rendelkezett egyetemi vagy doktori végzettséggel, s további 1570 BA- vagy felsőfokú szaktanfolyami („junior college student”) végzettséggel.

H. Michael meglátogatta a *Jiaotong Egyetem* (természet- és műszaki tudományos) könyvtárát is. Ennek központi könyvtára 2,7 milliós állománnyal rendelkezik, kurrens (nyomtatott) folyóiratainak száma négyezer, ennek fele idegen nyelvű (utóbbiak korábban orosz, német, japán és angol nyelvet képviseltek, míg újabban az angol kiadványok dominálnak). Elektronikus kiadványokra költik a beszerzési keret bő harmadát (!), ennek keretében 40 adatbázis-csomagot (Web of Knowledge stb.) rendelnek összesen 200 adatbázissal, melyek a használók IP-tartományában mindenki számára ingyen elérhetők a proxy-szervernek köszönhetően. A könyvtár komoly szerepet tölt be a használók informatikai és információs ismereteinek erősítésében. A könyvtárosok egy része szakterületi specialista, beleértve ebbe a terület adatbázisainak gondozásával és használatával összefüggő tennivalókat is. A CALIS keretében elkezdték a *virtuális tájékoztatási* együttműködés kiépítését.

Az *egyéb tudományos és szakkönyvtárak* száma megközelíti a *tízezres* nagyságrendet, állományuk pedig meghaladja az egy milliárdot. Közülük érdemes kiemelni a Kínai Tudományos Akadémia könyvtári hálózatát a maga százas intézményi nagyságrendjével, 1500 munkatár-

sával, 35 milliós állományával. A Kínai Társadalomtudományi Akadémia könyvtárhálózata szerényebb: 20 könyvtár, 5 millió állomány, 300 munkatárs.

Iskolai könyvtárak

Friss adatok szerint összesen 600 ezer iskolai könyvtár működik (az intézmények 90%-át lefedve) 29 millió m² alapterületen (átlag 50 m²) az alap- és középfokú iskolákban, állományuk pedig hamarosan elérheti a 3 milliárdot (átlag ötezer egység).

Országos szolgáltatások, nagyobb projektek

Számítógépesítés

Az első gyorshálózat kiépítése kormány pénzből és a Világbank kölcsönéből valósult meg 1989-ben a Kínai Tudományos Akadémia számára. Pár év múlva a hálózat elérte a Pekingi Egyetemet és néhány más intézményt. Az Oktatási Minisztérium a következő években kiépítette a CERNET-et, a felsőoktatási hálózatot. A kilencvenes évek végére a nagy ország minden lényeges városát elérte a gyors hálózat.

Nemzeti bibliográfia – közös katalógizálás

Nincs hivatalosan kimondva, de a KNK az ország *bibliográfiai központja*. Illetve a helyzet kicsit bonyolultabb. A „szovjet” minta szerinti (minisztériumi rangú) kiadói állambizottság irányítása alatt működik ugyanis egy olyan letéti (megőrző) és bibliográfiai műhely (*National Depository Library*, NDL), amely a KNK-val párhuzamosan végzi a frissen kiadott művek regisztrálását, készíti továbbá a CIP-et és biztosítja a kiadványok megőrzését. Ben Gu, a KNK illetékes – egyben az IFLA katalógizáló szekció-

jának titkára – úgy értékeli a helyzetet, hogy az NDL talán teljesebb anyagot képvisel, viszont nem áll kapcsolatban a könyvtárüggyel, viszont a KNK – a hiányos kötelempéldány-szolgáltatáson túl – nem dolgozza fel a kurrens nemzeti bibliográfiában a gyermekirodalmat, illetve a nagyszámú tankönyvet. Ugyanakkor korszerű, nemzetközileg is értelmezhető feltárást és gépi adathordozón való közzétételt végez. A két intézmény közti együttműködést szerinte az egységesített adatok állományának (authority file) közös építésével kezdhetnék (A KNK ilyen nyilvántartása 600 ezer egységet tartalmaz). A kérdés kínai viszonylatban összetett jellegét tanúsítja, hogy 2006 őszén az LSC katalógizáló bizottságában arról állapodtak meg, hogy a szabványügyi bizottság közreműködésével minden kínai könyvtár számára érvényes módon kidolgozzák a könyvek bibliográfiai leírási szabványát (*National standard for the description rules of monographs*).

A KNK 1987-ben (!) látott hozzá a kurrens nemzeti bibliográfia összeállításához: ez 1985-1993. közt papíron jelent meg. Ekkortól – az óriási mennyiségre tekintettel – áttértek az elektronikus változatra, mely előbb CD-ROM-ot, később pedig hálózati közzétételt jelentett. 2006-ban 1,2 millió rekordot számlált a teljes anyag, s ez évi mintegy 120 ezerrel nő (ennyi új könyv lát napvilágot). 2005 végén új vállalkozás indul a legnagyobb kiadói szervezet égisze alatt a *Chinese Books in Print* közreadására. Így hamarosan már három (párhuzamos!) kurrens nyilvántartásról beszélhetünk.

A KNK – a kurrens munkák mellett – erőteljesen dolgozik a 20. századi kínai kiadványok *retrospektív nemzeti bibliográfiáján* (pl. 1911–1949-es időszakról 140 ezer leírás).

A KNK a kilencvenes évek vége óta *közös katalógizálást* végez nagyszámú – a Kulturális Minisztériumhoz kapcsolódó – partnerével (számuk 2007-ben meghaladta az 500-at, a közös adatbázist használóké megközelíti az ezret). Egy év alatt másfél millió letöltést végeznek.

Elkezdődött a közkönyvtárak *régióközi együttműködése* is, főként közös katalogizálás szervezése érdekében (pl. *China Regional Libraries Network* = hat tartományi és további néhány tucat könyvtár közreműködésével). Ha a hetvenes évek amerikai fejlődésére (OCLC és hasonló rendszerek létrejötte) gondolunk, akkor jobban értelmezhető e folyamat.

Korszerűbb szemléletet tükröz a *Shanghai Information Resources Network* (SIRN), mely eltérő (egyetemi, szak-, köz-) könyvtár típusok kooperációját valósítja meg két-három tucat résztvevővel.

Jelentős közös katalogizálási rendszer jön létre 1999 óta a *felsőoktatási* könyvtárak körében (*CALIS* – China Academic Library and Information System) az Oktatási Minisztérium támogatásával. Ebben 2006 végén – 27 tartomány 600 intézménye munkájának köszönhetően – már 2 millió rekordot számláltak, a havi letöltés eléri a 200 ezret. Terveik szerint e kínai „OCLC” keretében a legnagyobb kínai digitális könyvtárat építik ki, mely középtávon már 1500 felsőoktatási intézményt fog kiszolgálni.

Több éve az *OCLC* is jelen van Kínában, számos kérdésben segítve a kínai partnereket. Ez megnyilvánul a dokumentumszolgáltató tevékenységben, de az *OCLC* jelentős kínai anyaggal való feltöltésében is.

Könyvtárközi kölcsönzés

Már a 17. század második felében született olyan dokumentum, amely – címe szerint - a *Régi könyvek kölcsönzését* (és másolását, valamint cseréjét) szabályozta. Újkori elterjedése azonban mai napig problematikus. Ennek gátja főként a valódi (nem töredékes) központi katalógus hiánya, valamint a megbízható szállítás, végül a hagyományos könyvtárosi szemlélet (az „én” könyvtáramból nem adok ki) – s utóbbihoz kapcsolódóan a magas térítési díj. Egy 2002-es cikk szerint 700 egyetemi könyvtárból 400 vál-

lalkozott (elvben) e szolgáltatásra, de csupán 24 esetben haladta meg az éves teljesítmény a szerény ezres nagyságrendet.

Egy friss tanulmány (Fang, C., 2006) a legfontosabbnak a közös/központi katalógusok mielőbbi építését tartja. A *CALIS*-ről szólva elmondja, hogy ez ma már három szinten működik (országos központ – 15 tartományi alközpont – egyetemi könyvtári fogadó állomások). A *CALIS* vezette be elsőként Kínában a nemzetközi szabványokat (ISO 10160 és 10161). A 2 millió rekordhoz – mely éves szinten 150 ezerrel bővül – ma 7 millió lelőhely-adat társul. A 2 milliós választék 60%-a kínai kiadvány, nyugati nyelveken jelent meg kb. egyharmad, míg a fennmaradó közel 10% Japánból származik. A *CALIS e-folyóiratai és e-könyvei* (24 illetve 200 ezer) 2005-ben összesen 68 millió letöltést értek el. A *CALIS* párja a *CASHL*, mely a társadalom- és humántudományi anyagot összegzi, különös tekintettel négyezer folyóiratra.

A használók számára magas térítési díjak problémáján úgy enyhítenek, hogy minden félévben (májusban és novemberben) van egy-egy „ ingyenes” hét, amikor nem kell a könyvtárközi küldeményért fizetni. A könyvek kölcsönzése egyébként 8–20 jüan, a disszertációké 30, a másolatoké is utóbbi ár közelében mozog. A *CASHL* keretében egy év alatt 74 ezer küldeményt indítottak (átlagár 27 jüan).

A *Google Book Search* vállalkozás kínai megfelelőjét a *Baidu* (a kínai „Google”, ld. www.baidu.com) most kezdi kiépíteni. A vállalkozásnak már megnyerte a Pekingi Egyetem és a Kínai Tudományos Akadémia Könyvtárát, illetve a *Chaoxing Digital Library*-t (utóbbi a legnagyobb – üzleti célzatú – digitális könyvtár Kínában). A helyzet fonák jellegét mutatja, hogy közben az Államtanács (vagyis a kormány) a könyvtáraknak *csak saját olvasóik körében* engedélyezi a digitális változat rendelkezésre bocsátását. Fang feltételezi, hogy a *Baidu* hamarosan teljes szövegeket fog kínálni megrendelőinek.

Digitális könyvtárak

A kilencvenes évek közepén kezdődtek az első projektek mind könyvtári, mind pedig szélesebb, tudományos körök és intézmények érdeklődésének köszönhetően. Egyik irány a nemzetközi együttműködés. Erre jó példa az amerikai *Carnegie-Mellon* alapítvány és egyéb tengerentúli szakmai szervezetek közreműködésével készülő *China-US Million Book Project*. Ennek keretében máris több százezer kínai könyv digitalizálása készült el. 2005 végén a *Zhejiang Egyetemen* (a „keleti Cambridge”, az azonos nevű tartomány székhelyén, 180 km-re Sanghajtól: 40 ezer hallgató, 5,8 milliós könyvtári állomány) nemzetközi konferencia keretében az oktatási miniszter demonstrálta a vállalkozás sikerét, az új nevén *China-America Digital Academy Library* (CADAL) megszületését.

A másik irány a hazai erők tömörítése. A legnevesebb hazai vállalkozás a *China Digital Library Project*, amely 2000-ben kezdődött, először öt éves tervezéssel. Ebben két tucat partnerintézmény tömörül, élén a KNK-val. A tudományos akadémia – profiljának megfelelően – természet-tudományos digitális könyvtárat épít (*Chinese National Science Digital Library*, új nevén *National Science Library of Chinese Academy of Sciences*). A kínai szándékok több célt fogalmaznak meg: a megőrzés mellett a kutatás lehetőségeinek előmozdítása is jelentős hangsúlyt kap (eredeti kutatási-felmérési adatok tárolása és hozzáférése stb.). A digitális állomány (53 adatbázis, 8 ezer e-folyóirat, 20 ezer e-könyv) 2006-ban együttesen 17 millió letöltést ért el.

Konzorciumok

Számos jelentős konzorcium közül emeljük ki az orvostudományi egyetemi könyvtárak együttműködését (*Medical Library Association of Chinese Universities and Colleges*), melyben 150 intézmény fog össze (hozzájuk kapcsolódik még számos jelentős kutatóintézet és az ISTIC

részét képező kínai „OMK”). Igen jelentős közös folyóirat-állományuk 70%-ban külföldi kiadványokat tartalmaz.

Képzés, kutatás, szakfolyóiratok

Ma Kínában közel 50 felsőoktatási intézmény kínál könyvtár- és információtudományi (KIT) képzési lehetőséget. Többségük az alapképzést (BA) végzi (ilyen minden tartomány valamelyik egyetemén van), míg mesterképzésre másfél tucatnyi vállalkozik. A doktori képzés *könyvtártudományból* öt, míg *információtudományból* másikat vezet intézményben koncentrálódik.

A korábbi „könyvtár tanszék” elnevezés a kilencvenes évek elején tipikusan „könyvtár- és információtudományi”, újabban viszont „információ-menedzsment” (*Information management*) névre váltott, kifejezve egyben a gyors paradigmaváltást. Az országos kutatásirányítás 1994-től ismeri el önálló KIT létezését.

Egy konkrét tanszék főbb adatai. Az ország vezető intézményében, a *Department of Information Management* (*Pekingi Egyetem*) tanszéken, mely 1947-ben jött létre, 30 főállású oktató és még 10 fő segítő személyzet tevékenykedik. Évente 50 *alapképzésű* (BA), illetve 30 *mesterképzésre* jelentkező hallgatót vesznek fel (köztük külföldit is), továbbá van 20 helyük a *doktori* képzés egy-egy évfolyamán. A könyvtár-, illetve az információtudományi képzés mind a három szintet lefedi. A számok jelzik, hogy nem tömegképzést, hanem inkább a minőséget és jövőbeli kutatást garantáló szakemberek képzését tekintik fő feladatuknak.

A KIT – amerikai szemmel mérhető – kínai termését a *Social Sciences Citation Index (SSCI)* alapján végzett kutatás jellemzi (Tianwei – Wei). A SSCI első (szárazföldi) kínai publikációját 1983-ban regisztrálták, ötéves periódusban haladva az 1980-1984 közti négyről 2000-2004-re a szám 179-re emelkedett. Ez a világból regisztrált összes 1,75%-át jelentette. Bő háromnegyedük valamelyik kínai *egyetemen*

íródott, közkönyvtári háttérű mindössze 1%. A cikkek közel fele intézményközi vagy nemzetközi (döntően amerikai és európai) együttműködésben íródott. A közlemények fele *négy fontos kínai* KIT-folyóiratban (Information and Management, Scientometrics, Journal of Information Science, Telecommunications Policy) látott napvilágot.

Általában minden tartományban legalább egy-két szakfolyóirat lát napvilágot. Emellett természetesen országos jelentőségűek is vannak (*Library and Information Service, Library Work in Colleges and Universities* stb.), melyek között helyet kapnak olyan ágazati jellegűek is, mint például a mezőgazdasági, vagy az erdőgazdasági könyvtártudomány témájával foglalkozók.

Összefoglalás

Kína egyszerre fejlődő ország és olyan nagyhatalom, mely az elmúlt három évtizedben mindenki másnál gyorsabb gazdasági fejlődést valósított meg. Most ér a minőségi fejlesztés szakaszába: már nem a szénbányászat vagy az acélgyártás növelése a tét. A minőségi továbblépéshez kutatás és fejlesztés, kiválóan képzett szakemberek – ehhez viszont adekvát *információellátás* szükséges. Néhány – főként a tudományos információellátást célzó – szegmensében a kínai szakma már világszínvonalú teljesítményre képes. A közkönyvtárak is mintha fokozatosan a felhasználó felé fordulnának, levetkezve az ideológiai „szolgálóleány” kötevényét. Az emberek százmilliói számára még a jövőben kell megteremteni a korszerű könyvtári és információs szolgáltatást. Feltéve és remélve, hogy az emberek erre igényt tartanak, s nem csupán a fogyasztás mindent kiszorító élvezetére vágyanak majd.

Aki régebb idő óta foglalkozik, érdeklődik Kína dolgai, különösen kultúrája iránt, az hozzászokhatott a meglepetésekhez. Remélhetőleg Kína a jövőben mind több pozitív folyamattal lepi meg a külvilágot. S akkor nem válik be *Krasznahorkai László* Kína-könyvének keserű jóslata...

„*El fog tűnni az összes kultúra, s ebbe beletartozik a klasszikus császárkori kultúra is, /.../ Semmivé lesz. Vegyük a fiatalokat. Őket egyáltalán nem érdekli a klasszikus kínai kultúra/.../ Nincs idejük tanulni. Olvasnod kellene könyveket, hogy megtudd, mi micsoda, de neked nincs időd. Játszani akarok a computeremen, relaxálni akarok, könnyűzenét akarok hallgatni, és táncolni este. /.../ És ezt nem tudod feltartóztatni. A fejlődés borzalmas.*

Ilyen fordulatot, ami végbement, nem lehet érzelmekkel követni.” (Krasznahorkai László: Rombolás és bánat az Ég alatt. Bp., Magvető, 2004.)

Irodalom (válogatás)

China Internet Network Information Center. Statistical survey report on the Internet development in China (Jan. 2008.) 86 p. <http://www.cnnic.net.cn/uploadfiles/pdf/2008/2/29/104126.pdf>

Fang, Conghui: The history and development of interlibrary loans and document supply in China. = *Interlending and Document Supply*, 35. vol. 2007. 3. no. 145–153. p.

Fang, Conghui – Xiaochun Zhu: The open access movement in China. = *Interlending and Document Supply*, 34. vol. 2006. 4. no. 186–193. p.

Gu, Ben: China National Bibliography at the crossroad. 18 October 2005. Symposium on 21st century cataloging and national bibliography policy. The National Library of Korea.

Huang, Qunqing: Reading outside the library: how has the internet affect reading in China. 1-9 August 2003. Berlin. = *World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council*. <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/018e-Huang.pdf>

The Library Society of China: The vigorous advancement of libraries in China. = *IFLA Journal*, 32. vol. 2006. 2. no. 113–118. p. (Tömörítése: Papp István, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 54. évf. 2007. 5. sz. (E-tmt)

Zhaochun, Li – Huang Qunqing: Reaching out to vulnerable groups in China: a broad library with social inclusion. = *IFLA Journal*, 34. vol. 2008. 1. no. 13–19. p.

Lyon, Liz: Digital libraries in China. = Ariadne, 33. iss. September 2002. 3 p. <http://www.ariadne.ac.uk/issue33/china>

Miao, Qihao: From literature center to knowledge portal: Shanghai Library in search of excellence 2.0. = Library Review, 50. vol. 2001. 7–8. no. 349–354. p.

Shen, Ying: Chinese academic librarianship in transition: a comparative study between China and the United States. = The International Information and Library Review, 38. vol. 2006. 89–100. p.

Song, Yafan: Continuing education in Chinese university libraries: issues and approaches. = Libri, 55. vol. 2005. 1. no. 21–30. p.

Song, Yafan: Impact of LIS education on development and prosperousness of LISJ in China. 14-18th August 2005. Oslo, World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council. <http://www.ifla.org/IV/ifla71/Programme.htm>

Sun, Tan – Guobin Huang: Analysis of the paradigm evolution of digital libraries in China. = Data Science Journal, 6. vol. Suppl. October 2007. 5641–5650. p.

Tianwei He – Wei Wang: Library and information science research in China: an international perspective. = The International Information and Library Review, 38. vol. 2006. 185–191. p.

Tim Jiping Zou – Elaine Xiaofen Dong: In search of a new model: library resources sharing in China – a comparative study. 19–23

August 2007. Durban, World Library and Information Congress, 73rd IFLA General Conference and Council. <http://www.ifla.org/IV/ifla73/index.htm>

Wang Yuguang: Trends of LIS education in China. 3-6 April 2006. Singapore, Asia-Pacific Conference on Library & Information Education & Practice 2006. (A-LIEP 2006) http://dlist.sir.arizona.edu/1922/01/Wang_Yuguang.A-LIEP2006.pdf

Wang, Chengzi: Badly wanted, but not for reading: the unending Odyssey of The Complete Library of Four Treasures of the Wensu Library. = Library Trends, 55. vol. 2007. 3. no. 387–402. p.

Wanhua Ma: The trajectory of Chinese doctoral education and scientific research. 12 p. Research and Occasional Papers Series: CSHE.12.07. University of Berkeley. <http://cshe.berkeley.edu/>

Zhang Guirong: Library service in minority communities in China. China Internet Network Information Center. World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council. 20–24 August 2006. Seoul. <http://www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm>

Zhang Jie: The academic impact of Chinese humanities and social science research. = Aslib Proceedings, 60. vol. 2008.1. no. 55–74. p.

Zhou, Ping – Leyersdorff, Loet: The emergence of China as a leading nation in science. = Research Policy, 35. vol. 2006. 1. no. 83–104. p.

Az e-könyvtárak (s a régi könyvek) iránt érdeklődőknek jó hír lehet, hogy elérhetővé vált az MTD@ (Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma) 300. kötete, az alkalom tiszteletére pdf és html formában egyaránt. A Pesten, 1866-ban kiadott könyv unikumnak számít, vélhetően nemcsak a néprajz és népszokások iránt érdeklődők számára. Az mtd@egy, a PPP elvei alapján működő független magánkezdeményezés, melynek honlapja elérhető: <http://mtdportal.extra.hu/>

Multimédiás ismertetője a YouTube-on is elérhető:

<http://www.youtube.com/watch?v=dSUqQzPm60w>

(Reisz László tájékoztatójából, Katalist, 2008. máj. 6.)